

Pregledni naučni rad

UDK 343.988(497.6)

Dr. sc. Azra Adžajlić-Dedović, redovna profesorica

Fakultete za Kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerzitet u Sarajevu

**PRAVA ŽRTAVA KRIVIČNIH DJELA U BOSNI I HERCEGOVINI:
SYSTEMSKA DISKRIMINACIJA I SEKUNDARNA VIKTIMIZACIJA**

Sažetak: Žrtve su „oštećene osobe“ u Bosni i Hercegovini. Zakonodavci u Bosni i Hercegovini ne prepoznaju primarne i sekundarne žrtve krivičnih djela, niti naše međunarodne obaveze u vezi s isplatom odštete kako za primarne, tako i za sekundarne žrtve. Neujednačeno zakonodavstvo i nepoštivanje Evropske konvencije o zaštiti elementarnih ljudskih prava i sloboda (Rim, 1950) koja je prema Ustavu Bosne i Hercegovine direktno izvršiva u Bosni i Hercegovini urušavanje je ustavnopravnog poretka i sekundarna viktimizacija žrtava krivičnih djela u Bosni i Hercegovini.

U Bosni i Hercegovini, osim prava na odštetu od države, žrtvama se uskraćuje pravo na pristup pravdi jer prijavljivanje krivičnog djela ne pokreće krivičnu istragu (što je posebno problematično u slučaju seksualnih delikata jer biološki tragovi krivičnog djela nestaju u roku od 24 do 48 sati, nakon čega je teško dokazati odgovornost počinitelja); žrtva nema pravo aktivno učestvovati u dokazivanju počiniteljeve odgovornosti za izvršeno krivično djelo jer policija nije obavezna prikupljati dokaze o šteti koju je žrtva pretrpjela kao rezultat viktimizacije, a odštetu može prema zakonodavstvu na snazi postići samo od počinitelja zločina?! Kakva je to država koja ne želi obezbijediti brzu i efikasnu pravdu za žrtve krivičnih djela? Demokratska ili ona u kojoj vlada Narod sigurno nije, jer ne samo da ne garantira naknadu štete za žrtve krivičnih djela, već i niko nije odgovoran, i ne podliježe disciplinskoj (posebno ne krivičnoj) odgovornosti kada sekundarno viktimizira žrtve krivičnih djela.

Žrtva je sekundarno viktimizirana tokom krivičnog postupka kroz "dužnost svjedočenja" i ostaje uskraćena za fizičku zaštitu i psihološku podršku kada god su u pitanju krivična djela koja nisu definirana Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine ili kada su u pitanju krivična djela koja su definirana krivičnim zakonodavstvom entiteta i Brčko Distrikta (kao što su silovanje ili nasilje u porodici). Na ovaj način, zakonodavac u Bosni i Hercegovini diskriminira žrtve krivičnih djela i drugačije tretira žrtve silovanja od žrtava trgovine ljudima jer žrtve trgovine ljudima imaju pravo na fizičku zaštitu i psihološku podršku tokom krivičnog postupka, dok su žrtve silovanja prepuštene same sebi, pa čak i "nevidljive" za policiju dok ih tužilac ne uključi kao svjedoke ili im ne dodjeli status zaštićenih svjedoka ili ih ne definiše kao "oštećene osobe" sa podizanjem optužnice

(a nekada od prijave krivičnog djela do podizanja optužnice prođu i godine u Bosni i Hercegovini)!!?

U ovom radu predstaviti ćemo sekundarne viktimizacije žrtava krivičnih djela u toku krivičnog postupka i uskraćivanje u pravima žrtava krivičnih djela koja predstavljaju direktnu povredu “prava na pravično postupanje” ili člana 6. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih elementarnih ljudskih prava i sloboda (Rim, 1950), a što je svakako ne samo urušavanje ustavnopravnog poretka, već i urušavanje vladavine prava u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: primarne i sekundarne žrtve, prava žrtava krivičnih djela, viktimologija, pravo na pravičan tretman, vladavina zakona/prava

1. PRAVA ŽRTAVA KAO “OŠTEĆENIH” U KRIVIČNIM POSTUPCIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Prava žrtava krivičnih djela u Bosni i Hercegovini svedena su na prava “oštećenih” kao svjedoka saradnika pravosuđa, jer su “oštećeni” pasivni objekti izvršenja krivičnih djela. Žrtva krivičnog djela nije objekat već je subjekat krivičnog djela bez kojeg nema krivičnog djela. (Napr. Žrtve krivičnog djela podmićivanja ako ne prijave i ne priznaju davanje “mita” ili ako “mito ne daju” nema krivičnog djela, što je jasan dokaz da bez žrtava krivičnih djela nema zločina). ESLJP smatra da država članica uživa „široko polje procjene“ na koji način će određeno pitanje urediti, imajući u vidu činjenicu da nacionalne vlasti najbolje poznaju svoju državu kao i ostale okolnosti od značaja za donošenje konkretnog zakona i da samim tim najbolje može procijeniti koje je zakonsko rešenje najadekvatnije. To je velika prednost koju uživaju nacionalne države, ali samim time i odgovornost za izbor najadekvatnijeg zakonskog rješenja.¹ Definiranje žrtava krivičnih djela “kao oštećenih” uskraćivanje je žrtava u njihovim pravima i ostvarivanju njihovih potreba, a za što je već 30 godina nakon rata odgovoran isključivo zakonodavac u Bosni i Hercegovini. Definiranje žrtava kao “oštećenih” uskraćivanje je žrtava u pravima koja im garantira Ustav Bosne i Hercegovine, o čemu najbolje svjedoče žrtve grubog kršenja međunarodnog humanitarnog prava, ili žrtve rata, u Bosni i Hercegovini koje bivaju uskraćene ne samo “u pravu na suđenje u razumnom roku”, već i u “pravu na zadovoljenje osjećaja pravičnosti” i “naknadi štete od počinitelja zločina”, a koje i danas (2025) zbog “važećih zakonodavnih odredbi” bivaju sekundarno viktimizirane u sudskim postupcima u Bosni i Hercegovini. “Status žrtve” u Americi ne zahtijeva dokaz da je osoba koja tvrdi da ima status žrtve bila meta zločina. Umjesto toga, prema jednostavnom jeziku CVRA-e, status žrtve postoji kad god je zločin direktno i neposredno oštetio osobu. Zločini mogu uzrokovati štetu na mnogo različitih načina i u mnogim različitim oblicima.² “Žrtve” označavaju osobe koje su, pojedinačno ili kolektivno, pretrpjele štetu, uključujući fizičke ili mentalne povrede, emocionalnu patnju, ekonomski gubitak ili značajno kršenje svojih osnovnih prava, kroz radnje ili propuste koji još uvijek ne predstavljaju kršenje

¹ Dr. sc. Sanja Grbić i dr. sc. Dejan Bodul: (Nefunkcionalan) institucionalni okvir i problemi... Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 55, 4/2018., str. 755.- 769.

² Paul Cassell and Michael Ray Morris, Defining 'Victim' Through Harm: Crime Victim Status in the Crime Victims' Rights Act and Other Victims' Rights Enactments, AMERICAN CRIMINAL LAW REVIEW [Vol. 61:329, p.387.

nacionalnih krivičnih djela. Jedna detaljna diskusija bila je mišljenje Vrhovnog suda Kalifornije iz 1860. godine, koje je preispitalo da li korištenje riječi "žrtva" u uputama za porotu nanosi štetu optuženom osuđenom za ubistvo. Prilikom poništavanja osude, sud je objasnio da "[k]ada se pokojnik naziva 'žrtvom', prirodno se stvara utisak da je nad njegovom osobom vršena neka nezakonita moć ili vlast".³

Činjenica da uključenost žrtve u krivični proces sve više postaje stvarnost u mnogim zemljama znači da će sve više praktičara koji rade u oblasti krivičnog pravosuđa morati uzeti u obzir potrebe i prava žrtava u svom svakodnevnom radu.⁴ U suvremenoj pravnoj literaturi navode se brojna opravdavanja za zahtjeve žrtve na postupovna prava, pomoć i obeštećenje. Ističe se da žrtva ima prava na zadovoljenje imovinskih interesa radi naknade štete nastale kaznenim djelom, te na zaštitu od sekundarne viktimizacije. Pravo na poštovanje i priznanje njezina prava da se uvjeri u funkcioniranje državnog sustava sankcioniranja počinitelja te vezano s tim povrat njezina osjećaja sigurnosti također bi, navodi se, trebali biti ciljevi kaznenog pravosuđa.⁵ Zbog toga profesor Simović N. Miodrag zaključuje "da nam je ako želimo ostvariti ravnopravni odnos države i građana na cjeloj teritoriji države neophodna radikalna reforma krivičnog postupka"⁶ jer je to princip koji svaka zajednica treba da obezbijedi ukoliko teži vladavini zakona/prava.

Neki naučnici tvrde da je prepoznavanje potreba žrtava radikalna opcija (Herman, Citation 2005; Walklate, Citation 2017). Upravo na potrebe ljudi odgovaraju usluge (Holmberg, Johansen, Asmussen, Birkmose i Adrian).⁷ Međutim, građani Bosne i Hercegovine iako uredno ispunjavaju obaveze prema državi (npr. porezi bez kojih država ne bi mogla da funkcioniše), i iako je država garant njihove fizičke, psihičke i imovinske sigurnosti, posebno jer se na to obavezala Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks 4) koji državnim službama nalaže zaštitu dostojanstva, života, psihofizičkog integriteta, imovine i drugih prava i sloboda svih građana, uskraćeni su u pravu na pravnu, ali i na fizičku zaštitu, o čemu svjedoče žene žrtve silovanja i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, koje nakon prijavljivanja zločina nemaju pravo na fizičku zaštitu, niti na besplatno pravno zastupanje u sudskim postupcima, što je za počinitelje zločina obezbjeđeno od države. Ako država nije sposobna da zaštiti "svog građanina" dužna je obezbjeđiti mu brzu i efikasnu pravdu kroz kaznu za počinitelja i naknadu štete radi zadovoljenje osjećaja pravičnosti zbog viktimizacije i štete koja mu je učinjena izvršenjem krivičnog djela. Žrtva krivičnog djela nije samo "oštećeni" ona je "čovjek koji je nedužno stradao i trpio posljedice vršenja krivičnog djela, ali je i čovjek – kojem smo ako smo ljudi dužni pomoći u momentu stradanja kroz zadovoljenje njegovih osnovnih potreba radi oporavka od posljedica

³ Ibid, p.334.

⁴ van der Aa, Suzan, The right to protection. in Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime : Handbook. Superior Council of Magistracy of Romania, Bucarest, pp. 112-127.

⁵ G. Tomašević, M. Pajčić: Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika... Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 15, broj 2/2008, str. 817-857., str.826.

⁶ Miodrag N. Simović 1 Prof. dr. sci., Pravni fakultet u Banjoj Luci; sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, Kriminalističke teme, Sarajevo, file:///C:/Users/Azra/Downloads/admin,+07.pdfstr.156.

⁷ Holder, R., Kirchengast, T., & Cassell, P. (2020). Transforming crime victims' rights: from myth to reality. International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 45(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/01924036.2020.1857278>

viktimizacije. Upravo zbog toga pojam “žrtve” mnogo je širi od pojma “oštećenog” koji je terminološki u pravu vezan za građansko parvo i naknadu štete. Međutim, ako posmatramo pojam “oštećenika” iz ugla građanskog prava “oštećenik” je osobu koja trpi neku štetu, koja može biti izravna i neizravna. Upravo u ovom tumačenju sadržana je i osnovna razlika između pojma žrtve koja je uvijek “izravno” pogođena krivičnim djelom, i predstavlja kako personalni, tako i materijalni dokaz o počinjenom krivičnom djelu. Dakle, “oštećenik” mora biti “uzgredni tužitelj (po privatnoj tužbi) o učinjenom krivičnom djelu, što znači da njegova prava i obavezu trebaju proizilaziti iz njegove vezanosti za pravno zastupanje od države kako bi se žrtvama omogućilo da budu “stranke u krivičnom postupku”. Učešće “oštećenog” u krivičnom procesu prema sadašnjim odredbama onemogućava njegov uticaj na krivični postupak. Tačnije, on je samo saradnik pravosuđa, ali bez mogućnosti “aktivnog učešća u krivičnom postupku”, jer prema odredbama zakona o krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini nije definiran “kao stranka” u krivičnom postupku, niti njegova prijava i izjava o zločinu pokreću krivični postupak, a nije moguće ni ostvarenje “obeštećenja” u toku krivičnog već građanskog postupka, što znači da žrtva “kao oštećeni” ukoliko želi ostvariti naknadu štete od počinitelja mora proći kroz dva sudska postupka (parnice) čime se žrtva sekundarno viktimizira jer kroz imovinsko-pravni zahtjev ne može ostvariti naknadu štete u krivičnom postupku. Osim toga, svaki put kada “oštećeni” istraje u imovinsko-pravnom zahtjevu, a počinitelj je nesolventan, žrtva ili “oštećeni” ostaje uskraćenu u naknadi za štetu, bol i patnju koju je pretrpio sa viktimizacijom koju je pretrpio izvršenjem krivičnog djela, što je ne samo uskraćivanje žrtve u pravu na zadovoljenje osjećaja pravičnosti kroz ostvarivanje naknade štete, već i uskraćivanje žrtava u pravu na pristup pravosuđu i adekvatnom pravnom lijeku ili povreda člana 6. Evropske konvencije o zaštiti elementarnih ljudskih prava i sloboda ili odredbi Ustava Bosne i Hercegovine o direktnoj izvršivosti ove Konvencije.

Prava žrtava krivičnih djela kao “oštećenih” u toku krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini su:

1. Pravo na podnošenje prijave za počinjeno krivično djelo (čl. 214 ZKP BiH).
2. Pravo na podnošenje imovinsko-pravnog zahtjeva (čl. 194. st. 1. ZKP BiH).
3. Pravo podnijeti pritužbu u roku od 8 dana od prijave krivičnog djela uredu tužitelja (čl. 216. st. 3. ZKP BiH).
4. Pravo oštećenog da ga se obavijesti o obustavi istrage kao i o razlozima (čl. 224. st. 2. ZKP BiH).
5. Pravo oštećenog da bude upoznat sa rezultatima pregovaranja o krivnji (čl. 231. st. 9. ZKP BiH).
6. Pravo da bude obaviješten o povlačenju optužnice, kao i o obustavi krivičnog postupka (čl. 232. st. 2. ZKP BiH).
7. Pravo oštećenog da prisustvuje saslušanju svjedoka ili vještaka izvan sudnice, kao i rekonstrukciji događaja (čl. 272. st. 3. ZKP BiH).
8. Pravo na završnu riječ (čl. 277. st. 1. ZKP BiH).
9. Pravo na izjavljivanje žalbe na odluku suda o troškovima krivičnog postupka i imovinsko-pravnom zahtjevu (čl. 293. st. 4. ZKP BiH).
10. Pravo na podnošenje prijedloga za gonjenje nadležnom tužitelju (čl. 213. st. 2. ZKP RS).

11. "Oštećenog" nije dozvoljeno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela koje je predmet postupka (čl. 264. st. 1. ZKP BiH).
12. Nezakonitosti pribavljenih dokaza nema kada se u postupku koristiti kao dokaz sperma, medicinska dokumentacija o povredama ili drugi materijalni dokazi koji potiču od druge osobe, a ne od optuženog (čl. 264. st. 2. ZKP BiH).
13. Konačno u pogledu krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava ustanovljena je i nemogućnost da se pristanak žrtve upotrijebi u prilog odbrane optuženog (čl. 264. st. 3. ZKP BiH).
14. Sva tijela koja učestvuju u postupku povodom krivičnih djela učinjenih na štetu djece i maloljetnika dužna su obazrivo postupati (čl. 187.), zatim odredba o zabrani suočenja (čl. 188.) i dr.
15. Posebna zaštita pružena je žrtvama trgovine ljudima prema Pravilniku o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima (Službeni glasnik BiH, br. 90/08) i Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, br. 66/07).

Nakon komparacije sa međunarodnim i evropskim pravnim dokumentima zaključujemo da žrtva kao "oštećeni" u Bosni i Hercegovini nema sljedeća prava:

1. Oštećeni" nema parvo "informaciju o pravima žrtava krivičnih djela".
 - Članovi porodice (sekundarne žrtve) žrtve treba li biti sistematski obaviještavani o napretku i rezultatima istrage, o proceduralnim mjerama usvojenim tokom krivičnog postupka i o odlukama o slanju nekoga na sud ili ne.
 - Članovi porodice (sekundarne žrtve) žrtve trebale bi imati pristup dokumentima tokom tužilaštva i suđenja, uključujući iskaze svjedoka.
 - Članovi porodice (sekundarne žrtve) trebali bi imati pravo na pravnog zastupnika, kao i primarne žrtve (besplatno pravno zastupanje ili pravno zastupanje plaćeno od države).
 - Članovi porodice (sekundarne žrtve), kao i primarne žrtve, trebali bi imati mogućnost podnošenja novih zahtjeva u vezi s dokazima, kao i pristup informacijama korištenim tokom postupka.
2. "Oštećeni" nema parvo na efikasnu i brzu pravdu jer prijava krivičnog djela ne pokreće krivični postupak, već ovisi od volje tužitelja.
3. "Oštećeni" koji nisu solventni ne mogu pokretati progone počinitelja zločina po privatnoj tužbi čime su uskraćeni u parvo na pristup pravosuđu svaki put kada tužitelj odustane od progona počinitelja zločina.
4. "Oštećeni" nema parvo na predlaganje dokaza (dok je isto omogućeno isključivo strankama i branitelju), što je svakako nejednako tretiranje "strana" u postupku" ili narušavanje načela jednakosti strana u krivičnom postupku.
5. "Oštećeni" nema parvo na besplatno pravno zastupanje od države, dok to parvo ima "optuženi" i "okrivljeni" za krivično djelo, a što je svakako nejednako tretiranje "strana" u postupku" ili narušavanje načela jednakosti strana u krivičnom postupku.

6. "Oštećeni" nema parvo odbiti svjedočenje (kada je žrtva psihološki zastrašena ili kada trpi nasilje), što je sekundarna viktimizacija žrtava krivičnih djela (i posebno traumatiziranih žrtava seksualnog nasilja i žrtava organiziranog kriminala).

7. Fizička zaštita "oštećenih" uslovljena je obavezom svjedočenja, te ukoliko žrtava odbije svjedočenje ova, kao i svi drugi vidovi zaštite joj se uskraćuju, i biva novčano kažnjena za "odbijanje svjedočenja", dok "optuženi" ili "okrivljeni" može odbiti dati iskaz o zločinu za koji ga "terete", u toku predkrivičnog i krivičnog postupka.

8. "Oštećeni" nema mogućnosti da podnese žalbu na odluku o kazni počinitelja zločina već isključivo samo na odluku o troškovima krivičnog postupka i imovinsko-pravnom zahtjevu, dok "okrivljeni" kroz sporazum o krivinji može odlučivati o kazni, a i naknada štete biti čemu isplaćena svaki put kada su njegova prava povrijeđena kroz pogrešno postupanje represivnih organa.

9. "Oštećeni" nema prava na naknadu štete od države za posljedice viktimizacije kada plaćenje nije moguće od počinitelja zločina, dok zločinac bez ikakve prinude može nekažnjeno izbjeći "obavezu plaćanja naknade oštećenom", i naknada štete mu je obezbjeđena od države svaki put kada su povrijeđena njegova prava.

10. "Oštećeni" kroz učešće u krivičnom postupku ne može kroz Izjavu o posljedicama zločina uticati na visinu kazne dok zločinci kroz sporazum o krivinji i uslovno kažnjavanje izbjegavaju sankcioniranje za krivična djela, čime se urušava pravne sigurnosti kroz povredu prava na pravično postupanje u toku krivičnih postupaka u Bosni i Hercegovini.

Prava "oštećenog" u krivičnom, i u građanskom postupku nisu jednaka, prema Senadu Osmiću⁸, zbog čega različiti sudovi primjenjuju različite pravne standarde zaštite istog prava građanina prilikom odlučivanja o istim pravnim pitanjima što proizvodi pravnu nesigurnost u Bosni i Hercegovini. Pravnu nesigurnost imamao i svaki put kada žrtve kao "oštećeni" budu uskraćene u pravu na "jednakost strana u postupku", počev od besplatnog pravnog zastupana od države za počinitelje zločina, do uskraćivanja žrtava u pravu na naknadu štete svaki put kada je žrtva sekundarno viktimizirana kroz pogrešno ili nesavjesno ili protivzakonito postupanje državnih organa.

Dužnosti žrtve kao "oštećenog" u toku krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini:

1. Prema članu 266. St.1. ZKPBH⁹ oštećeni je dužan:
 - da se odazove na poziv suda,
 - da pristupi krivičnom postupku, pod odgovarajućim okolnostima,
 - da položi prisegu da će prilikom svjedočenja govoriti istinu.

Kazna za nepoštivanje suda i ometanje istrage propisana je za "oštećenog" (udaljenje iz sudnice i kažnjavanje novčanom kaznom u iznosu od 10.000 konvertibilnih maraca) prema

⁸ Senad Osmić, Položaj oštećenog u krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini, Časopis za pravnu teoriju i praksu, XX, 1, (2022)

⁹ Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14 I 74/2020").

krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, dok nagrada za saradnju sa pravosuđem u progonu počinitelja zločina nije, što je svakako nepravedno, kao i ne prepoznavanje sekundarnih žrtava i njihovo uskraćivanje u pravima u toku krivičnog postupka, te ne kažnjavanje “sekundarne viktimizacija” žrtava krivičnih djela u toku krivičnog postupka.

Dužnost sankcioniranja sekundarne viktimizacije žrtava obaveza je država koja proizilazi iz Evropske konvencije o minimum pomoći, podrške i zaštite za žrtve krivičnih djela, ali i iz Deklaracije o principima pravde i pravičnosti za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe moći i vlasti Ujedinjenih Naroda (1985). U skladu s načelom proporcionalnosti i nužnosti djelovanja EU-a, ovim će se Prijedlogom uspostaviti minimalna pravila za jačanje mjera koje države članice poduzimaju u području spijechavanja, zaštite i potpore žrtvama, pristupa pravosuđu i koordinacije. Prijedlogom će se poboljšati pravna sigurnost, učinkovita provedba i zaštita žrtava. Ovim Prijedlogom prvi je put izrađen usmjereni i koordinirani pristup EU-a u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Ovaj pristup temelji se na skupu minimalnih pravila kojima se dodaje vrijednost postojećim nacionalnim i međunarodnim pravilima te pravilima EU-a, a državama članicama ostavlja se fleksibilnost u provedbi.¹⁰ Kako bi se izbjegao svaki rizik od sekundarne viktimizacije, žrtvi je potrebno omogućiti:

1. Posebno pravno i psihološko savjetovanje,
2. Psihološku potporu i fizičku zaštitu,
3. Pravnu pomoć i zastupanje,
4. Prava primarnih i sekundarnih žrtava u krivičnom postupku,
5. Prava na pristup uslugama i službenike specijalizirane za probleme žrtava.

Primjer br. 1.: Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o dopustivosti i meritumu, broj AP 1101/17 od 22. marta 2018. godine, U navedenoj odluci Ustavnog suda Bosne i Hercegovine zaključeno je **da je prekršeno apelantično pravo na imovinu** iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, te **pravo na pristup sudu** kao dio prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije, u situaciji kada je apelantica obavezana da plati troškove Pravobranilaštvu u postupku za naknadu nematerijalne štete koju je apelantica pretrpjela kao žrtva ratnog zločina, zato što u okolnostima konkretnog slučaja takva odluka suda predstavlja neproporcionalan i pretjeran teret za apelanticu.

Primjer br. 2.: U saopštenju sa sjednice Ustavni sud je izdvojio informaciju da je u predmetu AP 1768/19 utvrđena povreda prava iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija) u situaciji kada mjera zabrane obavljanja svih advokatskih poslova zastupanja u krivičnim i parničnim postupcima izrečena apelantu ne postiže pravičnu ravnotežu između cilja kojem se teži i apelantovih ustavnih prava. Također, Ustavni sud je zaključio **da je došlo i do povrede apelantovog prava na djelotvoran pravni lijek** iz člana 13. Evropske konvencije budući **da apelantova žalba u konkretnom slučaju nije bila „djelotvorna“ u smislu sprečavanja navodne povrede njegovog prava na imovinu, te trajanja te povrede.**

¹⁰ DIREKTIVE EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Strasbourg, 8.3.2022., 2022/0066(COD)

Primjer br. 3.: U svom saopštenju sa sjednice Ustavni sud je izdvojio informaciju da je u predmetu AP 1080/18 utvrđeno postojanje **kršenja apelantčinog ustavnog prava na pravično suđenje** iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine jer **redovni sud nije razmotrio važno pitanje, odnosno da li se u konkretnom slučaju radi o državnoj imovini u smislu Zakona o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom Bosne i Hercegovine**, te je arbitrarno primijenio materijalno pravo smatrajući da Zakon o stvarnim pravima Federacije BiH kao lex posterior derogira Zakon o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom Bosne i Hercegovine.

Primjer br. 4.: U predmetu AP 5055/18 Ustavni sud je zaključio da je prekršeno apelantovo **pravo na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija)** u vezi sa pravom na pristup sudu iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije kada sud odbaci zahtjev za vanredno preispitivanje analognom primjenom Zakona o parničnom postupku Federacije BiH **kojim se ograničava parnična sposobnost stranke da izjavi reviziju**, budući da takvo ograničenje nije propisano u Zakonu o upravnim sporovima Federacije BiH (ZUS), koji sadrži odredbe o tome ko i kako može izjaviti zahtjev za vanredno preispitivanje, pa je primjena člana 55. ZUS-a proizvoljna.

Primer br. 5.: Ustavni sud Bosne i Hercegovine je 11. septembra 2018. godine održao 76. sjednicu Velikog vijeća. U saopštenju sa sjednice se navodi da je u velikom broju odluka ustanovljena **povreda prava apelanata na pravično suđenje u razumnom roku**, zbog čega Ustavni sud ponovo ukazuje na sistemski problem nedonošenja odluka u razumnom roku, odnosno činjenicu da sudovi i upravna tijela, zbog različitih razloga, često u dovoljnoj mjeri ne vode brigu o standardima prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Primjer br. 6.: Ustavni sud je u svom saopštenju sa sjednice izdvojio informaciju da je u predmetu AP 1857/18 zaključeno **da postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija)** kada je u okolnostima konkretnog slučaja od momenta apelantovog saznanja za postojanje „optužbe“ proteklo nešto više od tri godine, **a nadležno tužilaštvo nije ponudilo bilo kakve razloge i obrazloženja za trajanje istrage**, odnosno nije obavijestilo Ustavni sud o tome da li je Kolegij Tužilaštva preduzeo ili preduzima mjere s ciljem okončanja istrage.

Primjer br. 7.: U predmetu AP 1118/18 Ustavni sud je zaključio **da postoji povreda prava na pravično suđenje** iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije jer je arbitraran stav redovnih sudova da se pravni institut vremenskog važenja Krivičnog zakona iz člana 5. Krivičnog zakona FBiH ne može primijeniti na institut zamjene kazne zatvora za novčanu kaznu iz člana 43a. Krivičnog zakona FBiH.

Primjer br. 8.: U saopštenju sa sjednice Ustavni sud je izdvojio informaciju da je u predmetu AP 5509/18 Ustavni sud zaključio **da je apelantu povrijeđeno pravo na ličnu slobodu i sigurnost iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. stav 1. tačka c) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda** kada je redovni sud apelantu odredio pritvor iako iz osporenih rješenja proizlazi da za to nije bio ispunjen osnovni zakonski uvjet, a to je da postoji osnovana sumnja da je apelant učinio krivično

djelo koje mu se stavlja na teret. Također, iz obrazloženja osporenih odluka Ustavni sud nije mogao zaključiti da je zadovoljen standard postojanja „osnovane sumnje“, kako je to definirano odredbama Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, niti da postoje „činjenice ili informacije na osnovu kojih će objektivni posmatrač zaključiti da je osoba u pitanju mogla počiniti krivično djelo za koje se tereti“, kako to zahtijevaju standardi člana 5. stav 1. tačka c) Evropske konvencije.

Sve ove izabrane odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine jasno ukazuju na mnogobrojne sekundarne viktimizacije kako primarnih, tako i sekundarnih žrtava krivičnih djela kao „oštećenih“ u krivičnim postupcima, ali su u u predmetu AP 5509/18 Ustavnog suda Bosne i Hercegovine dokaza i ugrožavanja prava na ličnu slobodu i sigurnost bosanskohercegovačkih građana kroz pogrešno postupanje represivnih organa koje proizvodi sekundarne viktimizacije kako primarnih žrtava, tako i sekundarnih žrtava krivičnih djela (porodice primarne žrtve) kao u slučaju Memić (gdje su lica procesuirana kao počinitelji saobraćajne nesreće, a zatim oslobođeni) a počinitelj zločina nije kažnjen iako je prošlo 10 godina od ubistva (08.02.2016.).Upravo zbog toga zaključujemo na osnovu prethodno navedenih primjera, ali i dosadašnjeg dugogodišnjih viktimoloških istraživanja o sekundarnim viktimizacijama žrtava krivičnih djela koje predstavljaju urušavanje vladavine prava u Bosni i Hercegovini, da su prema presudama Ustavnog suda Bosne i Hercegovine one nastavljene i nakon Pribeovog izvještaja o urušavanu vladavine prava u Bosni i Hercegovini. Pored prakse Ustavnog suda mnoge druge presude bosanskohercegovačkih sudova, kao i preporuke Ombudsmana Bosne i Hercegovine, dokazuje to:

1. Sekundarna viktimizacija žrtava silovanja i ostalih seksualnih delikata u toku krivičnog postupka kroz “unakrno ispitivanje” na glavnoj raspravi i uslovljavanje fizičke zaštite žrtava trgovine ljudima obavezom svjedočenja.

Primjer.br. 9.: Sa druge strane, Misija OSCE u Bosni i Hercegovini podstiče posvećenost pravosudnih institucija zaštiti svjedoka, ali naglašava da je potrebno još angažovanja kako bi ta zaštita bila efikasna ¹¹ U tri promatrana predmeta koja su okončana sporazumom o priznanju krivnje izrečene su kazne zatvora u dva predmeta u trajanju od šest mjeseci iako se u oba slučaja radilo o povratnicima u izvršenju krivičnog djela, a u jednom čak i o ranijoj osuđivanosti za istovrsno krivično djelo, dok je u trećem predmetu izrečena kazna zatvora u trajanju od pet godina.¹²

Komisija je naglasila da su krivični postupci koji se tiču silovanja i drugih seksualnih delikata često doživljavaju **kao mučenje žrtve posebno u slučaju kada se žrtva suočava sa osobom koja joj je nanijela bol i patnju**. Pri ocjenjivanju pitanja je li u takvom postupku optuženi imao pošteno suđenje ili **ne mora se uzeti u obzir pravo na poštovanje privatnog života žrtve, njene ličnosti i dostojanstva**. Stoga je Komisija

¹¹ „Misija OSCE – a još jednom ističe svoju zabrinutost zbog nesmotrenog otkrivanja identiteta zaštićenih svjedoka od strane stranaka u postupku, pa čak i nekih sudija, koji su dozvoljavali da se saslušanje zaštićenog svjedoka održi na ročištu otvorenom za javnost. Zabrinjavajuće je što se to desilo u značajnom broju predmeta.“ Postizanje pravde u Bosni i Hercegovini: Procesuiranje predmeta ratnih zločina od 2005. do 2010. godine, Organisation for Security and Co – operation in Europe, Mission to Bosnia and Herzegovina, 2011, str. 63

¹² Haris Halilović at all, PRIRUČNIK za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskoj praksi u Bosni i Hercegovini , Atlantska inicijativa, 2019, Sarajevo, BiH

prihvatila stav da se u krivičnim postupcima koji se tiču seksualnog zlostavljanja mogu preduzeti **određene mjere radi zaštite žrtve pod uslovom da se takve mjere mogu uskladiti sa odgovarajućim i učinkovitim ostvarivanjem prava na odbranu** (ESLJP, Baegen protiv Nizozemske, paragraf).

2. Kada je riječ o pravu na zaštitu od zastrašivanja, sekundarne viktimizacije i odmazde, u Bosni i Hercegovini su doneseni posebni zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ranjivih svjedoka, koji se, iako sadrže odredbe o zaštiti svjedoka, ne odnose i na žrtve krivičnih djela koje zbog nekog razloga nisu svjedoci u krivičnom postupku. **Pravo žrtve na fizičku zaštitu od nasilnika i zločinca definirano je samo za policije i pravosudnih tijela nije izričito definisano u zakonima o krivičnom postupku** u Bosni i Hercegovini, niti drugim zakonima poput odredaba Zakona o policijskim službenicima, a važećim zakonodavstvom nije definirana zaštita od sekundarne viktimizacije na način da je onim u državnim i javnim službama koji je učine "zabranjeno obavljanje te djelatnosti ubuduće".

Primjer br. 10.: Vinko Bajić, nekadašnji policajac banjalučke Policijske uprave, dobio je pravosnažnu presudu u svoju korist nakon tužbe koju je podnio protiv Republike Srpske i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, koji su ga sankcionisali zbog pozdravljanja članova grupe "Pravda za Davida". Predmet Ž-BL-05-1012/18 – Registrovan je dana, 26.12.2018. godine po žalbi Transparency International Bosne i Hercegovine (Ivan Begić i Adam Šukalo). **Navodi žalbe odnose se na navodnu prekomjernu i nedozvoljenu upotrebu sile, te navodno provođenje torture i ponižavajućeg tretmana u službenim prostorijama od strane policijskih službenika** Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske povodom okupljanja neformalne grupe građana „Pravda za Davida“¹³

Primjer br. 11.: U drugom predmetu iz 2017. godine Ombudsmeni Bosne i Hercegovine postupali su po službenoj dužnosti u vezi s događajem u selu Kruščica, Općina Vitez, **u vezi s prekomjernom upotrebom sile od strane pripadnika policije Srednjobosanskog kantona, a u kontekstu prava na slobodu javnog okupljanja**. Povod za policijsku intervenciju bila je blokada puta od strane građana koji su osporavali zakonitost akata koje je dobio investitor, a koji su se odnosili na gradnju hidroelektrane Kruščica.¹⁴

Primjer br. 12.: Općinski sud u Kaknju donio je i javno objavio osuđujuću presudu u krivičnom predmetu broj: 36 0 K 072060 25 K protiv optuženog Dž.K. **zbog krivičnog djela „nasilje u porodici“** iz člana 222. stav 4. u vezi sa stavom 2. Krivičnog zakona FBiH, koja je stekla svojstvo pravosnažnosti. **Optuženom je izrečena uslovna osuda** kojom se utvrđuje kazna zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine, a koja se neće izvršiti ako optuženi u roku od 2 (dvije) godine dana od dana pravosnažnosti presude ne počini novo krivično djelo. Uslovna kazna za napad na život i tijelo, kao i kazna od 1 godine, reviktimizacija je žrtve nasilja u porodici.

¹³ Dana 14.12.2018. godine i 19.09.2019. godine, aktom broj Ž-BL-05-1012/18, zatraženo je izjašnjenje Okružnog javnog tužilaštva Banja Luka. Odgovori su zaprimljeni, dana 28.01. i 26.09.2019. godine, akt broj IT-26/19 od 24.01.2019. godine i akt broj IT-254/19 od 24.09.2019. godine

¹⁴ Ombudsmeni Bosne i Hercegovine otvorili su predmet po službenoj dužnosti 25.08.2017. godine, a u vezi s događajem u selu Kruščica, Općina Vitez koji se desio u noći s 23. na 24. avgust 2017. godine

2. PRAVA ŽRTAVA KRIVIČNIH DJELA PREMA MEĐUNARODNOM PRAVU

Kada je riječ o evropskom pravnom prostoru, odgovornost države za pomoć žrtvama prvenstveno proizlazi iz obaveza propisanih u EKLJP s obzirom na pozitivnu obavezu država članica da “osiguraju svakome pod njenom jurisdikcijom prava i slobode definisane u ovoj konvenciji” (član 1. EKLJP), a posebno njihovo pravo na život (član 2), sigurnost (član 5), te privatni i porodični život (član 8). Vijeće Evrope je prava žrtava krivičnih djela definiralo kroz norme mehkog prava i evropske konvencije. Države ako žele biti članicom Evropske unije moraju implementirati ove noreme i preporuke iz konvencija. Bosna i Hercegovina, Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks 4), obavezale se sa potpisivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini da će Evropska konvencija o zaštiti elementarnih ljudskih prava i sloboda biti direktno izvršiva u Bosni i Hercegovini. Pored ove Konvencije za pravnu zaštitu žrtava krivičnih djela od posebnog su značaja seljedeće konvencije i preporuke Evropske Unije:

1. Evropsku konvenciju o naknadi štete žrtvama nasilnih zločina (ETS br. 116);
2. Konvenciju Vijeća Evrope o spriječavanju terorizma (CETS br. 196), a posebno njen član 13 o „zaštiti, naknadi štete i podršci žrtvama terorizma“;
3. Konvenciju Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (CETS br. 197) a posebno njeno Poglavlje III „Mjere za zaštitu i promovisanje prava žrtava, garantujući rodnu ravnopravnost (Projekat JUST/2012/JPEN/AG/2949 „Jačanje pravosudne saradnje radi zaštite žrtava kriminala“ finansiran u okviru Posebnog programa krivičnog pravosuđa Evropske unije jednakost“, članovi 10, 12 i 15);
4. Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201);
5. Preporuka br. R (85) 11 o položaju žrtve u okviru krivičnog prava i postupka;
6. Preporuka (2002) Komiteta ministara o zaštiti žena od nasilja;
7. Smjernice o zaštiti žrtava terorističkih akata (usvojene od strane Komiteta ministara 2. marta 2005. godine);
8. Preporuka (2006) 8 Komiteta ministara o pomoći žrtvama kriminala;
9. Rezolucija br. 1 o žrtvama kriminala koju su usvojili evropski ministri pravde u Jerevanu 2006. godine; i
10. Rezolucija br. 2 o pravosuđu prilagođenom djeci koju su usvojili evropski ministri pravde tokom svoje 28. konferencije na Lanzaroteu.

Pravo na pravnu zaštitu žrtava krivičnih djela obuhvata:

1. parvo na pravno savjetovanje,
2. parvo na pravno zastupanje,
3. parvo na informisanje,
4. parvo na aktivno učešće u toku krivičnog postupka,
5. parvo na naknadu štete od počinitelja zločina,
6. parvo na naknadu štete od države,
7. parvo na zaštitu od sekundarne viktimizacije,

8. parvo na zadovoljenje osjećaja pravičnosti,
9. parvo na nagradu zbog suradnje sa pravosuđem u progonu počinitelja zločina,
10. parvo na želbu u trećem stepenu svaki put kada su mu povrijeđena elementarna ljudska prava , i parvo na pravično postupanje ili član 6. Evropske konvencije o elementarnim ljudskim pravima i slobodama (Rim, 1950).

Prema Zakonu o pravima žrtava i restituciji Sjedinjenih Američkih Država žrtve imaju pravo:

1. Da budu obaviještene da su žrtve zločina – potvrda ili zapisnik policije o prijavljenom krivičnom djelu;
2. Da budu obaviještene o mjestu gdje mogu dobiti medicinske i socijalne usluge;
3. Da budu obaviještene o javnim i privatnim programima dostupnim za savjetovanje, liječenje i druge usluge podrške;
4. Da dobiju razumnu zaštitu od osumnjičenog počinitelja i osoba koje djeluju u dogovoru sa ili po nalogu osumnjičenog počinitelja;
5. Da znaju status istrage zločina, u mjeri u kojoj je to primjereno i neće ometati istragu;
6. Da se lična imovina koja se drži u svrhu dokazivanja održava u dobrom stanju i vraća čim više nije potrebna u svrhu dokazivanja.

Informiranjem žrtava o pravima žrtava u krivičnom postupku, kao i zabrani i kažnjavanju sekundarne viktimizacije, prava su koja proizilaze iz prava na pristup pravosuđu ili člana 6. Evropske konvencije o zaštiti elementarnih ljudskih prava i sloboda (Rim, 1950). Pravo na fizičku zaštitu žrtava ostvaruje se omogućavanjem da se stavovi i zabrinutosti žrtava iznesu i razmotre u odgovarajućim fazama postupka kada su ugroženi njihovi lični interesi, bez predrasuda prema optuženom i u skladu s relevantnim nacionalnim sistemom krivičnog pravosuđa; **Poduzimanje mjera za minimiziranje neugodnosti za žrtve, zaštitu njihove privatnosti, kada je to potrebno, i osiguranje njihove sigurnosti, kao i sigurnosti njihovih porodica i svjedoka u njihovo ime, od zastrašivanja i odmazde neophodne su radi vraćanja povjerenja u rad represivnih organa u Bosni i Hercegovini.** Isto kao što je prepoznavanje žrtava kao subjekata, a ne pasivnih objekata, ključno za funkcionisanje sistema krivičnog pravosuđa. Bilo da se radi o domaćem ili međunarodnom krivičnom pravosuđu, žrtve učestvuju prijavljivanjem viktimizacije vlastima, davanjem izjava, davanjem informacija, dostavljanjem dokaza, odgovaranjem na pitanja, davanjem iskaza svjedoka, odgovaranjem na unakrsno ispitivanje, podnošenjem podnesaka u različite svrhe i prisustvom.¹⁵ U Bosni i Hercegovini žrtve ne samo da nisu prepoznate kao stranke u krivičnom postupku, već im je onemogućeno parvo na aktivno učešće u toku krivičnog postupka, kao i mnoga druga prava žrtava krivičnih djela.

Vlade trebaju preispitati svoje prakse, propise i zakone kako bi razmotrile restituciju kao dostupnu opciju izricanja kazni u krivičnim slučajevima, pored drugih krivičnih

¹⁵ Holder, R. L., & Englezos, E. (2023). Victim participation in criminal justice: A quantitative systematic and critical literature review. *International Review of Victimology*, 30(1), 25-49. <https://doi.org/10.1177/02697580231151207> (Original work published 2024)

sankcija. U slučajevima značajne štete po okoliš, restitucija, ako se naloži, treba da uključuje, koliko je to moguće, obnovu okoliša, rekonstrukciju infrastrukture, zamjenu zajedničkih objekata i naknadu troškova preseljenja, kad god takva šteta rezultira dislokacijom zajednice.

U slučajevima kada su javni službenici ili drugi agenti koji djeluju u službenom ili kvazi-službenom svojstvu prekršili nacionalne krivične zakone, žrtve trebaju dobiti restituciju od države čiji su službenici ili agenti bili odgovorni za nanesenu štetu.

U slučajevima kada vlada pod čijim ovlaštenjem se dogodio čin ili propust koji je doveo do viktimizacije više ne postoji, država ili vlada koja je njen pravni nasljednik trebaju obezbijediti restituciju žrtvama.

Pored naknade štete od počinitelja zločina, države su dužne da obezbijede naknadu štete iz državnih budžeta:

- (a) Žrtvama koje su pretrpjele značajne tjelesne povrede ili oštećenje fizičkog ili mentalnog zdravlja kao posljedicu teških krivičnih djela (primarnim žrtvama krivičnih djela);
- (b) Porodici, posebno izdržavanim licima osoba koje su umrle ili postale fizički ili mentalno onesposobljene kao posljedica takve viktimizacije (sekundarnim žrtvama krivičnih djela).

Treba podsticati uspostavljanje, jačanje i proširenje nacionalnih fondova za naknadu štete žrtvama. Gdje je to primjereno, mogu se uspostaviti i drugi fondovi u tu svrhu, uključujući i one slučajeve kada država čiji je žrtva državljanin nije u mogućnosti da žrtvi nadoknadi štetu. Napori da se prošire i pojačaju glasovi žrtava u krivičnim postupcima su opravdani i vjerovatno će se nastaviti u budućnosti.¹⁶ **Međutim, sveobuhvatni cilj je osigurati da se sa žrtvama postupa dostojanstveno, s poštovanjem i pravedno, te da se njihove potrebe uzimaju u obzir tokom cijelog pravnog postupka.**¹⁷ Socijalni radnici nemaju profesionalno razumijevanje žrtava kriminala i opisuju svoju ulogu kao nejasnu. Njihove priče se zasnivaju na uobičajenoj ideji idealne žrtve, nevine žrtve kriminala, obično žene ili djeteta. Jedan od izraza za to je da gotovo nikada, kako kažu, ne dolaze u kontakt sa običnim žrtvama kriminala ili nekim ko je samo bio izložen kriminalu. **Ipak, ovi socijalni radnici su ti koji procjenjuju potrebe žrtava kriminala i također su u poziciji da odluče da li će ih se prepoznati kao one u potrebi ili ne.**¹⁸ Iako instrumenti o ljudskim pravima, poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, ne spominju konkretno žrtve kriminala, identificiran je niz prava koja se mogu posmatrati iz perspektive žrtve. **Kao osobe s dostojanstvom, žrtve imaju pravo na priznanje kao osobe pred zakonom. Međutim, takva prava imaju smisla samo ako se mogu provoditi.**¹⁹ Da bi žrtve mogle uživati prava žrtava krivičnih djela neophodno je:

¹⁶ Cassell, Paul G., Keynote Address for the 2025 University of the Pacific Law Review Symposium: The Crime Victims' Rights Movement: Historical Foundations, Modern Ascendancy, and Future Aspirations (February 11, 2025). University of Utah College of Law Research Paper No. 624, 56 U. PAC. L. REV. ____ (forthcoming 2025), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=5133182> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5133182>

¹⁷ DIVAKAR DAS, RIGHTS OF VICTIMS OF VIOLENT CRIME, UNDER THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM, www.ijcrt.org, 2023 IJCRT | Volume 11, Issue 7 July 2023 | ISSN: 2320-2882

¹⁸ Carina Ljungwald and Kerstin Svensson, Crime Victims and the Social Services: Social Workers' Viewpoint, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* Vol.8, Iss.2, pp. 138-156.

¹⁹ jo-an n e w e M M e r s, Victims' rights are human rights: The importance of recognizing victims as persons, TEMIDA, Beograd, 2012, str. 71-84

- Proširiti postojeću definiciju “oštećenog” ili kao u Americi usvojiti ustavnim amandman o pravima žrtava krivičnih djela i s tim u vezi Zakon o zaštiti žrtava krivičnih djela;
- Definirati primarne i sekundarne žrtve;
- Definirati prava žrtava krivičnih djela;
- Predvidjeti sankcije za povrede prava žrtava krivičnih djela;
- Zaštiti žrtve od sekundarne viktimizacije i propisati adekvatne sankcije;
- Zaštititi žrtve od zloupotrebe moći i vlasti;
- Obezbjediti besplatno pravno zastupanje žrtava od države /državno odvjetništvo;
- Obezbjediti naknadu štete od države za sve žrtve koje ovu naknadu nisu mogle ostvariti zbog nesolventnosti počinitelja zločina ili zbog neinformiranosti žrtava krivičnih djela o njihovim pravima u okviru krivičnog zakonodavstva.

Prava žrtava moraju bit garantirana ustavom i zakonom jer je žrtva subjekat, a ne pasivni objekt krivičnog djela, i jer joj postojeći zakonodavni okvir ne omogućava fizičku i pravnu zaštitu, niti ostvarivanje naknade štete u skladu sa međunarodno preuzetim obavezama i dokumentima.

3. DISKUSIJA O SEKUNDARNPOJ VIKTIMIZACIJI ŽRTAVA KROZ POVREDU PRAVA NA PRAVIČNO POSTUPANJE KROZ USKRAĆIVANJE ŽRTAVA KRIVIČNIH DJELA U PRAVIMA

Prema članu 6. Evropske konvencije o zaštiti elementarnih ljudskih prava i sloboda (Rim, 1950) žrtvama i njihovim bliskim srođnicima garantirana su sljedeća prava:

- 1) pravo na pristupa sudu.
- 2) pravo na informaciju,
- 3) pravo na pristup spisu i svim dokumentima,
- 4) pravo da budu saslušane,
- 5) pravo na dobijanje obrazložene sudske odluke,
- 6) pravo na zadovoljenje osjećaja pravičnosti, i
- 7) pravo na naknadu štete od države.

Država je dužna obezbjediti naknadu štete za žrtve krivičnih djela jer je zabranila “privatnu osvetu” i jer je ustavom garantirala zaštitu ustavom garantiranih ljudskih prava, kao i prava na pravično postupanje sa žrtvama krivičnih djela, i jer je demokratska (ili u službi svojih građana/ Naroda!). Krivično zakonodavstvo u Bosne i Hercegovine nije obezbjedilo dovoljnu zaštitu žrtava krivičnih djela, kao i adekvatnih sredstava za dobivanje pravnog lijeka svaki put kada je krivičnim djelom povrjeđen fizički i moralni integritet, kako je utvrđeno članom 8., a koji se odnosi na pravo na privatni život.

Države članice će osigurati da se žrtvama, bez nepotrebnog odlaganja, od njihovog prvog kontakta s nadležnim tijelom ponude sljedeće informacije:

(a) vrsta podrške koju mogu dobiti i od koga, uključujući, gdje je to relevantno, osnovne informacije o pristupu medicinskoj podršci, bilo kojoj specijalizovanoj podršci, uključujući psihološku podršku, i alternativnom smještaju;

- (b) postupci za podnošenje pritužbi u vezi s krivičnim djelom (potvrda ili zapisnik policije o prijavljenom krivičnom djelu);
- (c) mjere zaštite (procesne i vanprocesne mjere zaštite žrtava krivičnih djela);
- (d) obezbijedenje pravne pomoći i pravnog zastupanja od države;
- (e) naknada štete od države za žrtve krivičnih djela, i posebno za žrtve terorizma i trgovine ljudima;
- (f) pravo na tumačenje i prevođenje;
- (g) ako imaju prebivalište u državi članici koja nije ona u kojoj je krivično djelo počinjeno, sve posebne mjere, postupci ili aranžmani koji su dostupni za zaštitu njihovih interesa u državi članici u kojoj je ostvaren prvi kontakt s nadležnim organom;
- (h) dostupni postupci za podnošenje pritužbi u slučaju da nadležni organ koji djeluje u kontekstu krivičnog postupka ne poštuje njihova prava;
- (i) kontakt podaci za komunikaciju o njihovom slučaju;
- (j) dostupne usluge restorativne pravde;
- (k) informaciju kako se troškovi nastali kao rezultat njihovog učešća u krivičnom postupku mogu nadoknaditi.

Sekundarne viktimizacije koje vrše državni službenici u toku krivičnog postupka:

1. Predkrivični postupak - sekundarna viktimizacija kroz uskraćivanje žrtav u pravu da se čuje njihov glas i da budu **prepoznate kroz izdvanje potvrde ili kopije zapisnika o prijavi krivičnog djela ili zločina;**
2. Predkrivični postupak . uskraćivanje žrtava krivičnih djela u pravu žrtve na informaciju o pravima žrtava krivičnih djela (**oštećeni je uži pojam od žrtve koji ne obuhvata sva prava žrtava krivičnih djela**);;
3. Predkrivični postupak – uskraćivanje žrtava u pravu na pristup pravosuđu (**žrtav nije stranka u postupku**),
4. Krivični postupak – **uskraćivanje žrtava u pravu na besplatno pravno zastupanje od države je nejednako tretiranje žrtava i optuženih, jer je isto omogućeno za počinitelje zločina svaki put kada je nesolventan;**
5. Krivični postupak – **uskraćivanje žrtava u ostalim pravima žrtava krivičnih djela svakako je sekundarna viktimizacija žrtava koju vrše državni organi i za koju trebaju isplatiti naknade štete žrtvama;**
6. Krivični postupak – uskraćivanje žrtava u pravu na ostvarivanje naknade štete od države, i posebno kada joj je učinjena sekundarna viktimizacija od strane represivnih organa, **ne samo da je nejednako tretiranje žrtava i optuženih i okrivljenih, već i stvaranje pravne nesigurnosti koja void urušavanje vladavine zakona/prava.**

LITERATURA:

1. Cassell, Paul G., Keynote Address for the 2025 University of the Pacific Law Review Symposium: The Crime Victims' Rights Movement: Historical Foundations, Modern Ascendancy, and Future Aspirations (February 11, 2025). University of Utah College of Law Research Paper No. 624, 56 U. PAC. L. REV. ____ (forthcoming 2025), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=5133182> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5133182>
2. Carina Ljungwald and Kerstin Svensson, Crime Victims and the Social Services: Social Workers' Viewpoint, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* Vol.8, Iss.2, pp. 138-156.
3. DIVAKAR DAS, RIGHTS OF VICTIMS OF VIOLENT CRIME, UNDER THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM, *www.ijcrt.org*, 2023 IJCRT | Volume 11, Issue 7 July 2023 | ISSN: 2320-2882
4. Dr. sc. Sanja Grbić i dr. sc. Dejan Bodul: (Nefunkcionalan) institucionalni okvir i problemi... *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 55, 4/2018., str. 755.-769. G. Tomašević, M. Pajčić: Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika... *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, vol. 15, broj 2/2008, str. 817-857.
5. Haris Halilović at all, *PRIRUČNIK za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskoj praksi u Bosni i Hercegovini*, Atlantska inicijativa, 2019, Sarajevo, BiH
6. Holder, R., Kirchengast, T., & Cassell, P. (2020). Transforming crime victims' rights: from myth to reality. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 45(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/01924036.2020.1857278>
7. Joanne M Mers, Victims' rights are human rights: The importance of recognizing victims as persons, *TEMIDA*, Beograd, 2012, str. 71-84.
8. Miodrag N. Simović, Ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, *Kriminalističke teme*, Sarajevo, file:///C:/Users/Azra/Downloads/admin,+07.pdfstr
9. Paul Cassell and Michael Ray Morris, Defining 'Victim' Through Harm: Crime Victim Status in the Crime Victims' Rights Act and Other Victims' Rights Enactments, *AMERICAN CRIMINAL LAW REVIEW* [Vol. 61:329, p.334.
10. Senad Osmić, Položaj oštećenog u krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini, *Časopis za pravnu teoriju i praksu*, XX, 1, (2022)
11. Van der Aa, Suzan, The right to protection. in *Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime : Handbook*. Superior Council of Magistracy of Romania, Bucarest, pp. 112-127.

Prof.dr. Azra Adžajlić-Dedović

Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies

University of Sarajevo

E-mail: aadzajlic@fkn.unsa.ba

THE RIGHTS OF VICTIMS OF CRIME IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: SYSTEMIC DISCRIMINATION AND SECONDARY VICTIMIZATION

Abstract: Victims are "injured persons" in Bosnia and Herzegovina. Legislators in Bosnia and Herzegovina do not recognize primary and secondary victims of crimes, nor our international obligations regarding the payment of compensation for both primary and secondary victims. Inconsistent legislation and non-compliance with the European Convention for the Protection of Fundamental Human Rights and Freedoms (Rome, 1950), which is directly enforceable in Bosnia and Herzegovina under the Constitution of Bosnia and Herzegovina, is a collapse of the constitutional order and secondary victimization of victims of crimes in Bosnia and Herzegovina.

In Bosnia and Herzegovina, in addition to the right to compensation from the state, victims are denied the right to access to justice; reporting a crime does not initiate a criminal investigation (which is particularly problematic in the case of sexual offenses because biological traces of the crime disappear within 48 hours, after which it is difficult to prove the responsibility of the perpetrator). The victim does not have the right to actively participate in proving responsibility for the crime because the police are not obliged to collect evidence of the damage suffered by the victim as a result of victimization, and compensation can only be obtained from the perpetrator of the crime under the applicable legislation?! What kind of state is it that does not want to provide quick and efficient justice for victims of crimes? It is certainly not a democratic one or one ruled by the People, because not only does it not guarantee compensation for victims of crimes, but no one is responsible, and is not subject to disciplinary (especially not criminal) liability when secondary victimizing victims of crimes. The victim is secondary victimized during criminal proceedings through the "duty to testify" and remains deprived of physical protection and psychological support whenever crimes that are not defined by the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina or when crimes that are defined by the criminal legislation of the entities and the Brčko District (such as rape or domestic violence) are involved. In this way, the legislator in Bosnia and Herzegovina discriminates against victims of criminal offenses and treats rape victims differently from victims of human trafficking because victims of human trafficking have the right to physical protection and psychological support during criminal proceedings, while rape victims are left to fend for themselves and even are "invisible" to the police until the prosecutor includes them as witnesses or grants them the status of protected witnesses or defines them as "injured persons" with the filing of an indictment (and sometimes years pass from the reporting of a criminal offense to the filing of an indictment in Bosnia and Herzegovina)!?

In this paper, we will present secondary victimization of victims of criminal offenses during criminal proceedings, but also through the denial of rights of victims of criminal offenses, which represent a direct violation of the "right to fair treatment" or

Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Rome, 1950), which is certainly not only a collapse of the constitutional order, but also a collapse of the rule of law in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: primary and secondary victims, rights of victims of criminal offenses, victimology, right to fair treatment, rule of law/laws